

Agnieszka Tomas

A new dedicatory inscription from Novae (Moesia Inferior)

Światowit : rocznik poświęcony archeologii przeddziejowej i badaniom
pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej 11 (52)/A, 79-86

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AGNIESZKA TOMAS

A NEW DEDICATORY INSCRIPTION FROM NOVAE (MOESIA INFERIOR)

In 2013, within the framework of non-invasive investigations in the vicinity of the legionary fortress at Novae (Moesia Inferior), a geophysical prospection and planigraphy of metal finds was carried out in the area of an

archaeological site located a little more than 2.5 km to the east of the fortress, in a place known as Ostrite Mogili, presumed *vicus* (Fig. 1).¹ Such settlements were often granted the status of *municipium*.²

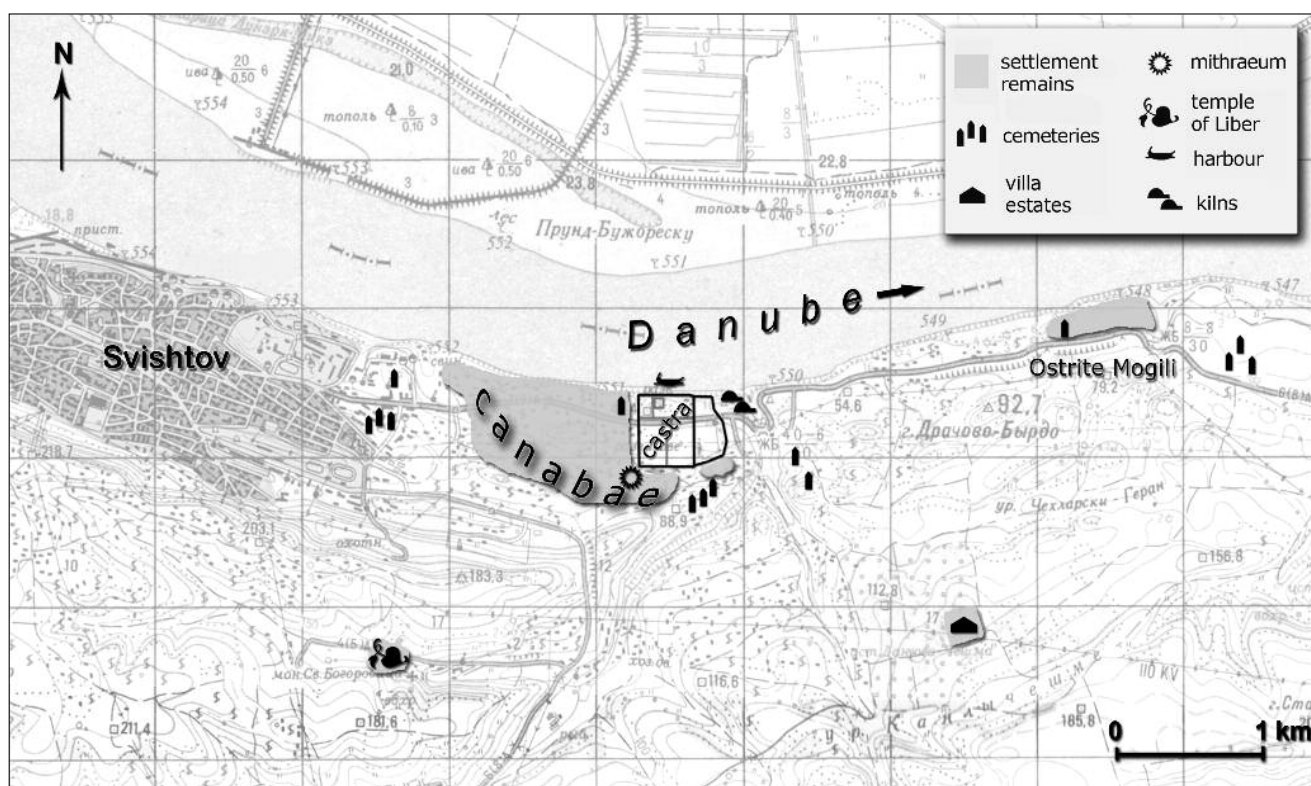

Fig. 1. Novae and its surroundings (A. Tomas).

Ryc. 1. Novae i jego okolice.

¹ The project entitled “Badania struktur osadniczych przy rzymskim obozie legionowym w Novae (Mezja Dolna) przy użyciu niedestrukcyjnych metod prospekcji terenowej (Research on settlement structures near the Roman legionary fortress at Novae (Lower Moesia) using non-destructive prospection methods)” is carried out thanks to financial assistance of the Polish National Science Centre (Narodowe Centrum Nauki), decision No. DEC-2011/01/D/HS3/02187; see A. TOMAS, *Non-Destructive Investigations in the Extramural Area of Novae (Lower Moesia) in 2013*, in this volume: 197–207.

² B. GEROV, *Die Rechtsstellung der untermösischen Stadt Novae*, (in:) H. Böhlau (ed.), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für*

Griechische und Lateinische Epigraphik (1962), Wien 1964, 128–133 (reprinted in: idem, *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thracien, Gesammelte Aufsätze*, Amsterdam 1980, 113–118); L. MROZEWICZ, *Ze studiów nad rolą canabae w procesie urbanizowania terenów pogranicza reńsko-dunajskiego w okresie wczesnego cesarstwa*, (in:) W. Pająkowski, L. Mrozewicz (eds.), *Novae i kultura starożytna*, Balcanica Posnaniensia III, Poznań 1984, 285–297; A. TOMAS, *Municipium Novensium? Report on the Field Survey at Ostrite Mogili, Veliko Turnovo District*, “Światowit” VI (XLVII)/A (2004), 2006, 115–128; I. PISO, *Die Inschriften vom Pfaffenberg und der Bereich der canabae legionis*, “Tyche” 6, 1991, 131–169.

In the course of a field survey in 2013 numerous places with traces of modern robbery trenches were localised. One of these trenches contained a fragment of solid wall about 0.6 m thick, built from sandstone, joint with grey mortar (**Fig. 2**). After cleaning of the trench and the masonry wall it turned out that some elements are fragments of a broken inscription, i.e. a fragment of a greyish lime cornice and two fragments of the inscription carved in slightly porous white-yellow limestone (**Figs. 3, 4**).

1. Fragment of the inscription (**Fig. 3**), inv. No. 61/13w/OMa, dimensions: width 24 cm, height 39.5 cm, thickness 9–10 cm, letter height 7.5, 6.3, 5.9 cm.

1	IM[---]
2	RO PI[---]
3	ADIAB[---]
4	III • IM[---]
5	[.]ŞIP[---]

2. Fragment of the inscription (**Fig. 4**), inv. No. 61/13w/OMB, dimensions: width 32 cm, height 28 cm, thickness 9–10 cm, letter height 7.5, 5.8–6.0 cm.

1	[---]ṬENACI[---]
---	------------------

2	[---]NT • M[---]
---	------------------

3	[---]Ş • II • [---]
---	---------------------

3. Fragment of the cornice, inv. No. 61/13w/OMB, dimensions: width 36 cm, height 27 cm, thickness 11–16 cm.

In line 5 of Fragment 1 before the letter I there is a surviving part of a letter (S?), and in line 3 of Fragment 2 there may be a destroyed part of the letter C. On the surfaces of both fragments there are visible traces of gradine and lineation, which was corrected in some places. The workmanship of the inscription is generally thorough, but a few letters were made in a less precise manner. They do not always follow the lineation, their lines are not always vertical and the interlines are of various width (from 1.3 to 2.8 cm). The letter S in Fragment 2 was ornamented with a semicircular hook (**Fig. 4**).

The dimensions, workmanship and material of the cornice (tuberolithic limestone of white hue) suggest that it is not related to the fragments of the inscription. Fragments 1 and 2 come from one inscription, containing the Imperial titlature, which has the name of *Pertinax* in the dative, in the form of *Pertenaci*.³

Fig. 2. Ostrite Mogili. A fragment of the masonry wall unearthed in the modern robbery trench (Photo S. Rzeźnik).

Ryc. 2. Ostrite Mogili. Fragment muru odsłonięty we wkopie rabunkowym.

³ The form *Pertenaci* or *Pertenacis* (!) instead of *Pertinaci* is also known from other inscriptions, e.g., AÉ 1988, *Tomi* (*Moesia inferior*); AÉ 1980, 813, *vicus Clementiani* (*Moesia inferior*); CIL III 1685, *Remesiana* (*Moesia superior*); AÉ 1957, 21, *Racalmas* (*Pannonia*

inferior); CIL III 5156a, *Celeia* (*Noricum*); ILAlg I 1254, *Thuburiscu Num.* (*Africa proconsularis*), and is rather not related to a specific region; see J.N. ADAMS, *The Regional Diversification of Latin 200 BC – AD 600*, Cambridge 2007, 628, 660.

Fig. 3. Fragment 1 of the inscription (Photo A. Romaniuk).
Ryc. 3. Fragment 1 inskrypcji.

Two emperors bore the name of *Pertinax* – Pertinax and Septimius Severus, but only the latter, after the victory in the first war in the east, assumed the title of *Arabicus* and *Adiabenicus* on 28 August 195, and the title of *Pius* in the same year.⁴ Inscriptions mentioning the titulature of Septimius Severus to a great degree allow for a reconstruction of the inscription and identification places from which these two surviving fragments may have come (Fig. 5). Based on this, it should be assumed that the mentioned titulature comes from the period of the second consulate of this emperor, that is, before 1 January 202. This means that the inscription was made between 28 August 195 and 1 January 202.⁵ Some details, however, may point to a more precise dating of the inscription.

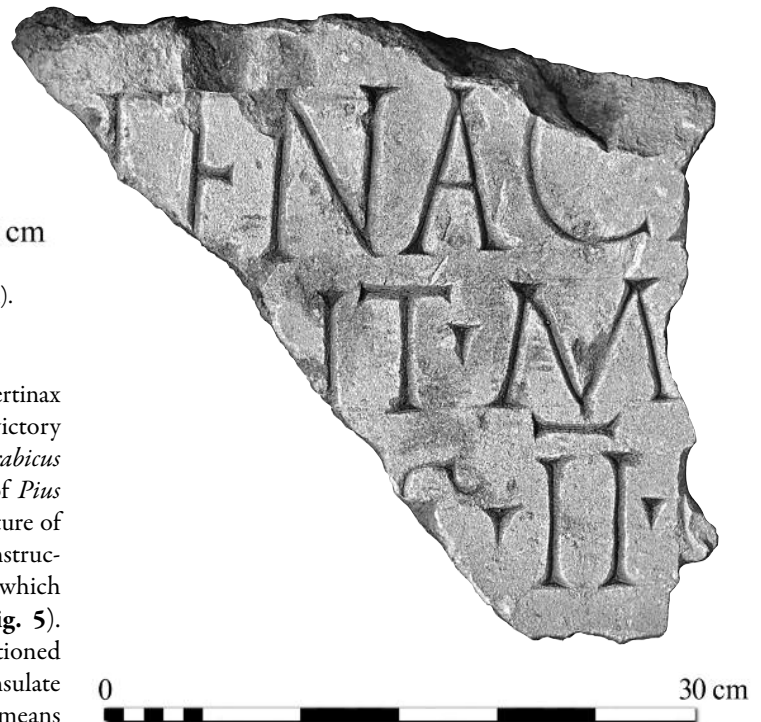

Fig. 4. Fragment 2 of the inscription (Photo A. Romaniuk).
Ryc. 4. Fragment 2 inskrypcji.

The office of *tribunicia potestas* held at that time by the emperor could suggest a year date, but only fragments of the last two numbers survived. These are two vertical strokes, enclosed with an upper horizontal line. Its curve may point to III or VII *tribunicia potestas* (Fragment 1, line 4).⁶ Therefore, this implies the period between 10 December 194 and 10 December 195 or 10 December 199–10 December 200.

In July 197, the Second Parthian War broke out. The entire Imperial family went to the east, and after the victorious war in January 198 the emperor assumed the title of *Parthicus maximus*.⁷ Inscriptions from this period usually contain the title of *maximus*, which points to the time after the termination of the second campaign.⁸ The discussed inscription did not contain this title. Therefore, it comes from before the outbreak of the second war in the east. What is more, in the course of the Second Parthian War Severus held *tribunicia potestas* for the fifth time.

⁴ J. HASEBROEK, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus*, Heidelberg 1921, 79.

⁵ J. HASEBROEK, *Untersuchungen...*, 92 and note 1.

⁶ It seems that there wouldn't be enough space here for number IIII or VIII.

⁷ P. KNEISSL, *Die Siegestitulatur der römischen Kaiser. Untersuchun-*

gen zu den Siegerbeinamen des ersten und zweiten Jahrhunderts, Hypomnemata 23, Göttingen 1969, 142–148; D. KIENAST, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 1996², 158.

⁸ E.g., AÉ 1902, 125, *Sostra (Moesia inf.)*, dated to 20 July 198; CIL III 14211.6 = IGLNov 60, *Novae (Moesia inf.)*, dated to AD 198–206 or 209.

It can therefore be concluded that this rather concerns the period after the end of the First Parthian War, but during the third *tribunicia potestas*. The early autumn of the year 195 can also be excluded with reasonable certainty. This is due to the fact that immediately after the termination of the First Parthian War the titulature of Septimius Severus, both on coins and inscriptions, contained double triumphal cognomina of *Parthicus Arabicus* and *Parthicus Adiabenicus*.⁹ The title of *Parthicus* was abandoned by the Emperor after his return to Rome and it was soon replaced with a simpler formula of *Arabicus Adiabenicus*.¹⁰ Between the end of AD 195 and 10 December 196 Severus assumed the title of the emperor for the eighth time and he held his fourth *tribunicia potestas*.¹¹

Therefore, the inscription can be reconstructed in the following manner:

Im[p(eratori) Caes(ari) L(ucio) Septimio Seve]ro Pi[o Per]t[enac]i [Aug(usto) Arab(ico)] / Adiab(enico) [p(atr)ia] p(atr)iae po[nt]if[ic]i m(aximo) [tr]ibun[icia] pot[estate] / III im[p(eratori) VIII co(n)s(uli) II .[---] / [.]s[ic]p[---]

Consequently one can propose the dating of the inscription between 28 August 195 and 10 December 195.¹²

The Imperial titulature in the dative indicates a dedication, most probably of honorification or building nature.¹³

The reconstruction of the text points out that the entire inscription took an epigraphic field of about 50×125 cm. Such dimensions suggest quite a sizeable monument, erected in a public place with correspondingly large space. It must therefore be assumed that the inscription was undoubtedly transferred from Novae. Regrettably, the text breaks off in the place where could have been the name of the founder.

A stone block with a similar dedication to Septimius Severus was discovered in 1991 in the area of the legionary headquarters at Novae. The inscription was dedicated by *primi ordines et centuriones*.¹⁴ As the state of preservation of the side with the Imperial titulature is very good, the inscription was dated to AD 196. It was engraved in analogous material, but its workmanship and lettering are different than in the fragments dealt with here.

At Novae, eight inscriptions containing the titulature of Septimius Severus have been discovered so far. However, only one of these comes from the first period of his rule and it is the aforementioned dedication from *primi ordines*.¹⁵ Outside Novae, in Moesia Inferior before AD 197 official dedications for the emperor were discovered only at Tomi and Sexaginta Prista.¹⁶ Apart from that only two inscriptions for the emperor's health are known. They were

⁹ P. KNEISSL, *Die Siegestitulatur...*, 126–138; D. KIENAST, *Römische Kaisertabelle...*, 158; J. HASEBROEK, *Untersuchungen...*, 81.

¹⁰ SHA, *Sever*, IX, p. 393; Z. MRÁV, *Septimius Severus and the Cities of the Middle Danubian Provinces*, (in:) W. Eck, B. Fehér, P. Kovács (eds.), *Studia epigraphica in memoriam Géza Alföldy*, Antiquitas. Reihe 1/61, Bonn 2013, 211.

¹¹ He held the title of *imperator* for the seventh time in the period from the summer to December 195, and for the eighth time from December 195 (after the fall of Byzantion) to 19 February 197; J. HASEBROEK, *Untersuchungen...*, 80; D. KIENAST, *Römische Kaisertabelle...*, 157; P. KNEISSL, *Die Siegestitulatur...*, 135–136; cf. also supplements and remarks given by C. ANDO, *Imperial Rome AD 193 to 284: The Critical Century*, Edinburgh 2012, 31–32, note 9.

¹² This is in all probability the period of legateship of Cosconius Gentianus, and not Pollienius Auspex; PIR² C 1526 and cf. C 951, 952; P. LEUNISSEN, *Konsulen und Konsulare in der Zeit von Commodus bis Severus Alexander. Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Elite im römischen Kaiserreich*, Amsterdam 1989, 250; D. BOTEVA, *Die Legaten von Moesien*, ZPE 110, 1996, 239–247, esp. 240–241; eadem, *Dolna Miziã i Trakiã v rimska imperatorska sistema (193–217/218 g. sl. Hr.) [Lower Moesia and Thracie in the Roman Imperial System (A.D. 193–217/218)]*, Sofiã 1997, 163–164, 331; cf. E. DORUȚIU-BOILĂ, *Legaten von Moesia Inferior zwischen 190 und 198*, ZPE 58, 1985, 197–203; A. BIRLEY, *Septimius Severus. The African Emperor*, Oxford 1999, 122.

¹³ The text starting with Imperial titulature in the dative may commemorate the emperor or/and his building activity at the same time. This practice was also applied to milestones. The titulature of S. Severus in the dative can be seen on a series of milestones

dated to 200; D. BOTEVA, *Dolna Miziã...*, 172; L. HOLLENSTEIN, *Zu den Meilensteinen der römischen Provinzen Thracia und Moesia Inferior*, “Studia Balcanica” 10 (Recherches de géographie historique), 1975, 30. The only building inscription from Moesia Inferior in the form of a dedication: CIL III 7540 = IScM II 84, Tomi, AD 201: [Imp(eratori) Caes(ari) M(arci) Antonini Pii Germ(anici) Sarm(at)ici fil(io) divi Commodi fratri divi Antonini Pii nep(oti) divi Hadriani pronep(oti) d]ivi Traiani Part[hici] abnep(oti) divi Nervae adnep(oti)] / [L(ucio) Septimio Severo Pio Pertinaci Augusto Arabico Adiab(en)ico Parthico maximo pont(ifici) max(imo) trib(un)icia pot(estate) VIII imp(eratori) XI co(n)s(uli) II [p(atr)ia] p(atr)iae proco(n)s(uli)] ... per C(aium) Ovinius Tertullum leg(atum) Au]gg(ustorum) pr(o) pr(aetore) // “GR”.

¹⁴ IGLNov 57bis; T. SARNOWSKI, *Primi ordines et centuriones legionis I Italicae und eine Dedikation an Septimius Severus aus Novae in Niedermoesien*, ZPE 95, 1993, 205–219.

¹⁵ IGLNov 47 (dedication to *signum originis*, AD 208), IGLNov 57bis (dedication from *primi ordines* and centurions, AD 196), IGLNov 58 (dedication to S. Severus or Caracalla, AD 206/215), IGLNov 59 (building dedication of S. Severus and his sons, AD 198/209), IGLNov 60 (dedication to S. Severus and his sons, AD 198/209), IGLNov 61 (dedication to S. Severus and his sons, AD 198/209), IGLNov 62 (dedication to S. Severus and his family, AD 202/205), IGLNov 63 (dedication to the Severs, AD 198); E. BUNSCH, J. KOLENDO, J. ŻELAZOWSKI, *Inscriptions découvertes entre 1998 et 2002 dans les ruines du valetudinarium à Novae*, “Archeologia” (Warsaw) LIV (2003), 2004, 57, no. 4 (fragment with the titulature of S. Severus).

¹⁶ CIL III 766 = 6153, Tomi, AD 194; AÉ 1954, 35, *Sexaginta Prista*, AD 196.

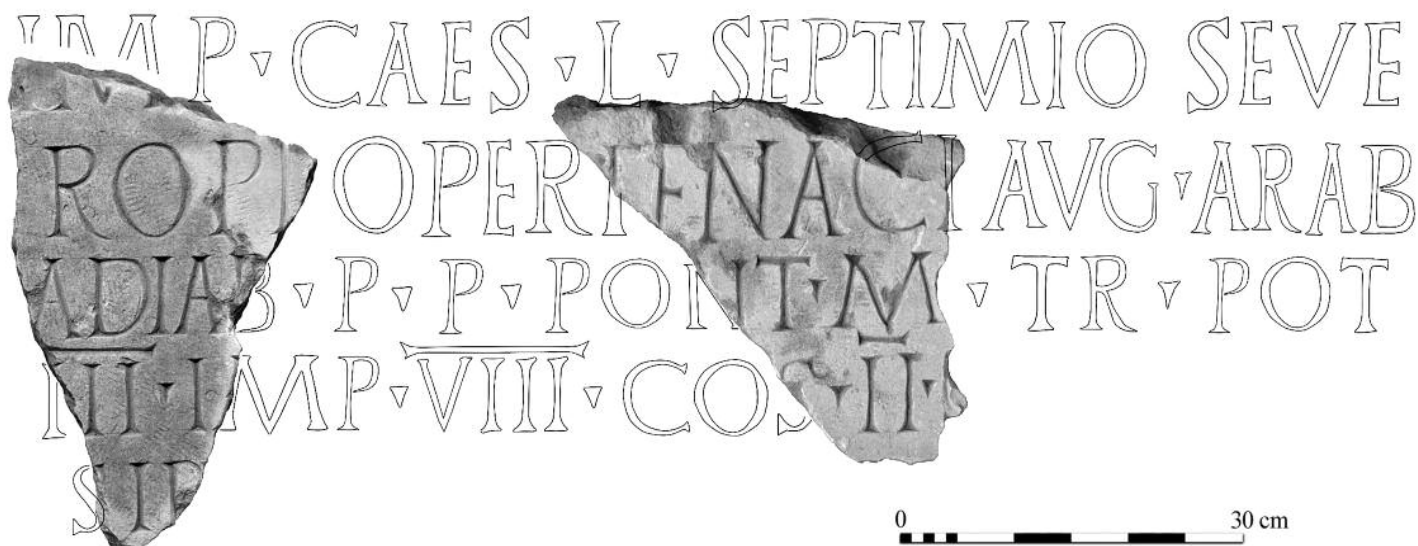

Fig. 5. Reconstructed text of the dedication to Septimius Severus (A. Tomas).

Ryc. 5. Rekonstrukcja tekstu dedykacji dla Septymiusza Sewera.

founded by a *magister vicus Clementiani* in present-day Dobruja.¹⁷ The number of inscriptions in Danubian provinces and in Dacia increased after AD 198. This can stand for both intensified building and foundation activity, as well as a final consolidation of the position after defeating the rivals.¹⁸

Relations of Septimius Severus to Moesia Inferior, and to the *I Italica* legion in particular, were quite significant, although the emperor himself was perhaps not a frequent guest in the province.¹⁹ One of his faithful commanders was the legate of the mentioned legion, L. Marius Maximus Perpetuus Aurelianus who as *dux* led the army of

Moesia against Byzantion, and then against Clodius Albinus, a Severus' rival.²⁰ Numerous towns in Danubian provinces were beneficiaries of Imperial decisions from as early as AD 194. Historians say unequivocally that the emperor to a great degree rewarded or punished inhabitants of towns depending on their attitudes in the civil war, which brought him to the throne. His beneficial decisions were felt, i.a. in Pannonia and Dacia.²¹ Considering the support received by the commander of the First Italic Legion, Novae and its soldiers were seen as loyal supporters of the emperor. After the fall of Byzantion at the end of AD 195²² and a three months march, on 6 April 196 the emperor arrived from

¹⁷ AÉ 1922, 69, AD 195; AÉ 1980, 813, AD 196.

¹⁸ M. PLATNAUER, *The Life and Reign of the Emperor Lucius Septimius Severus*, Rome 1918, 27 and note 2; Z. MRÁV, *Septimius Severus...*, 227–229.

¹⁹ According to D. BOTEVA, who analysed numismatic evidence, S. Severus could have visited Lower Moesia in late 194 and in 202. He was passing through Thrace after the fall of Byzantion in late 195, but no evidence points to his visit in Lower Moesia; see D. BOTEVA, *Roman Emperors Visiting the Danubian Province of Lower Moesia: July 193 – February 2011*, (in:) L. Zerbini (ed.), *Roma e le province del Danubio, Atti del I Convegno Internazionale Ferrara – Cento, 15–17 Ottobre 2009*, Ferrara 2010, 231–248, esp. 235–236 and 238, and cf. H. HALFMANN, *Itinera principum: Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*, Stuttgart 1986, 217. In 198 the town *Nicopolis ad Istrum* founded a monument bearing an inscription mentioning 700 000 sesterces or more probably denars, donated to the emperor Septimius Severus, as well as a series of honorific inscriptions for the Emperor, Julia Domna, Caracalla and Geta (IGBulg II 617, 618, 619, 619bis,

653, 659) but only Caracalla and his mother may have visited the town that year.

²⁰ CIL VI 1450; T.D. BARNES, *The Family and Career of Septimius Severus*, "Historia" 16, 1967, 101. A. Birley maintains that he is identical with the author of the archetype of the first part of *SHA*; see A. BIRLEY, *Marius Maximus: The Consular Biographer*, (in:) W. Haase (ed.), *Sprache und Literatur (einzelne Autoren seit der hadrianischen Zeit und Allgemeines zur Literatur des 2. und 3. Jahrhunderts)* [Forts.], *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II.34.3, Berlin – New York 1997, 2678–2757.

²¹ J. HASEBROEK, *Untersuchungen...*, 64–66; Z. MRÁV, *Septimius Severus...*, esp. 209, 223.

²² Based on the analysis of numismatic finds, D. BOTEVA proposed a hypothesis concerning an earlier chronology of events. According to it, Clodius Albinus was declared public enemy on 15 December 194, and not a year after that, as it has been hitherto assumed; see D. BOTEVA, *Two Notes on D. Clodius Albinus*, "Archaeologia Bulgarica" III/3, 1999, 23–28; cf. J. HASEBROEK, *Untersuchungen...*, 84–85; D. KIENAST, *Römische Kaisertabelle...*, 156; A. BIRLEY, *Septimius Severus...*, 119, 121.

Mesopotamia in Viminacium,²³ going through Thracia and Moesia.²⁴ At the same time, a part of the army of Marius Maximus returned from Byzantium to the Danube.²⁵

The monument mentioning the name of Septimius Severus undoubtedly testifies to the loyalty to the emperor expressed by the inhabitants of Novae (most probably by the military, but some civilian dedicators are also possible). The discussed fragments belong to the first inscription discovered at the site of Ostrite Mogili, presumed a *vicus* in the neighbourhood of Novae. They were secondarily used in a solid wall which may be dated not earlier than the

beginning of the 3rd c. The finds from the site, as well as the aforementioned inscription indicate continuity of settlement and building activity at least in the first half of the 3rd century.

Translated by Grzegorz Żabiński

Dr Agnieszka Tomas
Institute of Archaeology
University of Warsaw
agnieszka.tomas@uw.edu.pl

Abbreviations

- AÉ “L’ Année Épigraphique”.
- IGBulg *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, G. Mihailov (ed.), vol. II: *Inscriptiones inter Danuvium et Haemum repertae*, Sofija 1958; vol. V: *Addenda et corrigenda ad vols I–IV*, Sofija 1997.
- IGLNov J. Kolendo, V. Božilova, *Inscriptiones graecae et latinae de Novae (Mésie inférieure)*, Bordeaux 1997.
- ILAlg *Inscriptiones latines d’Algérie*, S. Gsell (ed.), Paris 1922.
- IScM *Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris. Series altera: Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae*, vol. I: *Inscriptiones Histriae et viciniae*, D.M. Pippidi (ed.), Bucarest 1983²; vol. V: *Capidava – Troesmis – Noviodunum*, E. Doruțiu-Boilă (ed.), Bucharest 1980.
- PIR Prosopographia Imperii Romani.
- SHA *The Scriptores Historiae Augustae*, vol. I, edited by H. Peter, with an English translation by D. Magie, Cambridge (Mass.) – London 1921.
- ZPE “Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik”.

²³ SHA, *Sev. X*, p. 395; J. HASEBROEK, *Untersuchungen...*, 86–87; A. BIRLEY, *Septimius Severus...*, 121–122.

²⁴ The shortest route between Constantinople (Byzantium) and Novae (according to an interactive map of the Roman world ORBIS, prepared by W. Scheidel et al., at www.orbis.stanford.edu) is the way via Hadrianopolis and Philippopolis to Oescus. However, no honorific inscription of Septimius Severus has

been found at Oescus so far.

²⁵ As it was pointed out by T. Sarnowski, Marius Maximus accompanied the emperor who marched further to the west, thus it is possible that he led some detachments of the *I Italica* and *XI Claudia*, while a part of the Italic Legion went back to Novae; T. SARNOWSKI, *Primi ordines...*, 210–211; cf. A. BIRLEY, *Septimius Severus...*, 121.

AGNIESZKA TOMAS

NOWO ODKRYTA INSKRYPCJA DEDYKACYJNA Z NOVAE (MEZJA DOLNA)

W roku 2013 w ramach projektu badań nieinwazyjnych, realizowanych w okolicy obozu legionowego w Novae (Mezja Dolna), prowadzono prospekcję na terenie stanowiska archeologicznego położonego nieco ponad 2,5 km na wschód od obozu, w miejscu Ostrite Mogili, uważanym za cywilne osiedle (*vicus*) (Ryc. 1).

W trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w 2013 r. zlokalizowano wiele miejsc ze śladami nowożytnych wkopów rabunkowych. W jednym z nich widoczny był fragment muru o grubości ok. 0,60 m, zbudowanego z piaskowca łączonego szarą zaprawą (Ryc. 2). Po oczyszczeniu wkopu i muru okazało się, że w murze znajdują się dwa fragmenty inskrypcji wykutej w lekko porowatym wapieniu o białozółtej barwie oraz kawałek gzymsu wykonany z innego, szarobiałego wapienia (Ryc. 3, 4).

Na powierzchni obu fragmentów widoczne są ślady gradziny oraz liniowania, w niektórych miejscach korygowanego. Wykonanie napisu jest dość staranne, choć niektóre litery wykonano mniej precyzyjnie, nie zawsze trzymając się liniowania i zachowując precyzję w liternictwie, a interlinie są różnej szerokości (Ryc. 4). Wymiary gzymsu, sposób jego wykonania i materiał, z którego go wykuto (wapien gruzelkowaty o szarobiałej barwie) wskazują, że pochodzi z innego obiektu i nie ma związku z fragmentami inskrypcji. Natomiast fragmenty 1 i 2 pochodzą z jednego napisu, zawierającego tytułaturę cesarską, z imieniem *Pertinax* w datiwie, w formie *Pertenaci*.

Imię *Pertinax* nosiło dwóch cesarzy – Pertynaks i Septymiusz Sewer, z których tylko ten drugi po zwycięstwie w pierwszej wojnie na wschodzie, 28 VIII 195 r. przyjął tytuł *Arabicus* i *Adiabenicus* oraz w tym samym roku – tytuł *Pius*. Analogiczne napisy wymieniające tytułaturę Septymiusza Sewera pozwalają w dużej mierze zrekonstruować napis (Ryc. 5). Dwie ostatnie kreski w miejscu, gdzie powinien znajdować się numer pełnionej wówczas *tribunicia potestas*, wskazują na III lub VII (fragment 1, linia 4). Chodziłoby zatem o okres między 10 XII 194 a 10 XII 195, bądź też 10 XII 199 a 10 XII 200 r. Z uwagi na fakt, że w proponowanej rekonstrukcji napisu, opartej na zachowanych fragmentach, brak wystarczającej przestrzeni na tytuł *Parthicus maximus* przyjęty przez Septymiusza Sewera w styczniu 198 roku, należy sądzić, że pochodzi on z okresu po pierwszej wojnie na wschodzie, ale w trakcie trzeciej *tribunicia potestas*. Z dużym prawdopodobieństwem można także wykluczyć wczesną jesień roku 195, bowiem zaraz po zakończeniu pierwszej wojny partyjskiej tytułatura Septymiusza Sewera, zarówno na monetach, jak i inskrypcjach, zawierała podwójne cognomina triumfalne: *Parthicus Arabicus* i *Parthicus Adiabenicus*. Tytuł *Parthicus* cesarz od-

rzucił po powrocie do Rzymu i wkrótce zastąpił go prostszą formułą *Arabicus Adiabenicus*. Pomiędzy końcem roku 195 a 10 grudnia 196 r. Sewer przyjął tytuł imperatora po raz ósmy i pełnił czwartą *tribunicia potestas*, a zatem napis można rekonstruować następująco:

Im[p(eratori) Caes(ari) L(ucio) Septimio Seve] / ro Pi[o Per]tēnaci [Aug(usto) Arab(ico)] / Adiab(enico) [p(atri) p(atriciae) po]nt(ifici) m(aximo) [tr(ibunicia) pot(estate)] / III im[p(eratori) VIII co(n)]s(uli) II. [---] / [.]s[ip] [---]

Inskrypcję należy więc datować na okres między 28 VIII a 10 XII 195.

Tytułatura cesarska w datiwie wskazuje na dedykację – najprawdopodobniej o charakterze honoryfikacyjnym lub budowlanym. Wielkość liter wpasowana w zrekonstruowany tekst pozwala obliczyć rozmiar pola epigraficznego, które musiało wynosić około 50×125 cm. Takie rozmiary wskazują na monumentalny obiekt lub pomnik wystawiony w miejscu publicznym, o odpowiednio dużej przestrzeni. Napis należy zatem bezsprzecznie uznać za przeniesiony z Novae. Niestety, tekst urywa się w miejscu, gdzie znajdowała się nazwa bądź imię wystawcy.

W Novae odkryto dotychczas osiem inskrypcji zawierających tytułaturę Septymiusza Sewera, z tego tylko jedną z pierwszego okresu jego panowania. Jest nią dedykacja od *primi ordines et centuriones*, odkryta w roku 1991 na terenie komendatury legionowej w Novae. Tekst ten powstał w roku 196, jednak sposób jego wykonania i liternictwo są inne niż w publikowanych tutaj fragmentach. Poza Novae, inskrypcje oficjalne z Mezji Dolnej wystawione dla tego cesarza przed rokiem 197 znane są z Tomi, Sexaginta Prista oraz z terenu dzisiejszej Dobrudży. Większa liczba napisów datowanych na okres po roku 198 z terenu prowincji naddunajskich i Dacji wynika zapewne ze zwiększonej aktywności budowlanej i fundacyjnej, jak i ostatecznego ugruntowania się pozycji cesarza po pokonaniu rywali.

Związki Septymiusza Sewera z Mezją Dolną, a w szczególności z legionem *I Italica*, były znaczące, choć sam cesarz nie był chyba częstym gościem prowincji. Jednym z jego wiernych dowódców był legat wspomnianego legionu, L. Marius Maximus Perpetuus Aurelianus, który jako *dux* poprowadził armię Mezji na Byzantion, a potem przeciw Klodiuszowi Albinusowi, rywalowi Sewera. Wiele miast prowincji naddunajskich było beneficjentami cesarskich postanowień już od roku 194, a historycy twierdzą zgodnie, że cesarz w dużej mierze nagradzał bądź karał mieszkańców miast, zależnie od ich postaw w wojnie domowej, która wyniosła go na tron, a jego pozytywne decyzje odczuły m.in. Panonia i Dacja.

Wobec wsparcia otrzymanego ze strony dowódcy legionu I Italskiego, Novae i jego żołnierze jawili się jako lojalni sprzymierzeńcy cesarza. Po kapitulacji Byzantion pod koniec 195 r. i trzech miesiącach marszu, 6 kwietnia 196 r. cesarz dotarł do Viminacium, zapewne kierując się tam przez Trację i Mezję. Część armii Mariusza Maximusa, w tym oddziały legionów *I Italica* i *IX Claudia* pomaszerowały na zachód wraz z cesarzem, część powróciła z Byzantion nad Dunaj.

Z pewnością napis ku czci Septymiusza Sewera jest świadectwem lojalności mieszkańców Novae (najprawdopodobniej wojskowych, choć możliwe także, że jakiejś grupy cywilów). Wtórne użycie kamienia w starannie skonstruowanym murze na stanowisku Ostrite Mogili, które prawdopodobnie było osiedlem cywilnym (*vicus*) położonym w sąsiedztwie Novae, wskazuje na zasiedlenie tego miejsca i aktywność budowlaną także po początku III w., co potwierdza także datowanie znalezisk ruchomych.